

Nr 26

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående återtagning och lagsökning på grundval av samma avbetalningskontrakt.

Första lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 22 i första kammaren av herr *Hilding* samt nr 35 i andra kammaren av herr *Sjöholm*. I motionerna, vilka är likalydande, hemställes att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag till de ändringar i lagen den 20 december 1946 om lagsökning och betalningsföreläggande och i lagen den 11 juni 1915 om avbetalningsköp som erfordras för tillgodoseende av de syften som i motionen förespråkas.

Motionerna har remissbehandlats.

Motionerna

I motiveringen anför motionärerna följande.

Det förekommer allmänt att domstolar utfärdar lagsökningsutslag på grundval av obetalda avbetalningskontrakt, varemot givetvis i och för sig ingenting finnes att anmärka. Detta förfarande kan emellertid i ett senare stadium av rättsläget — vid exekutiv verkställighet — medföra icke önskvärda och icke tolerabla konsekvenser.

Den person som erhållit ett lagsökningsutslag grundat på ett avbetalningskontrakt har i sin hand två exigibla urkunder, som båda avser samma skuldförhållande. Med stöd av avbetalningskontraktet kan vederbörande begära återtagning av avbetalningsgodset och med stöd av lagsökningsutslaget kan han begära utmätning för sin fordran. Det står utan vidare klart att detta icke är tillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt. Det kan nämligen förekomma att exempelvis först avbetalningsgodset begäres och bekommes återtaget och att sedermera skuldbeloppet utfås genom annan exekutiv förrättning. Störst risk att sådant kan passera föreligger i det fall då gäldenären under mellantiden skiftat bosättningsort och kommit att hänföras till skilda utmätningsmannadistrikt. Det omvända förhållandet — att lagsökningsutslaget göres gällande först och därefter återtagningsyrkandet — är måhända ur kontrollsynpunkt än mera förrädiskt.

Mot det ovanstående kan invändas att gäldenären har möjlighet att värja sig mot dubbelkrav genom att förete kvitton eller annat bevis. All praktisk erfarenhet visar emellertid dess värre att denna möjlighet ofta inte står

gäldenären till buds. Även om detta kan sägas vara en bristfällighet, varför gäldenären själv uteslutande är ansvarig, måste det vara samhällets skyldighet att städse i mån av möjlighet verka för att rättsförluster icke uppstår för någon. Detta skulle, för så vitt här är i fråga, relativt lätt låta sig göras.

Ett ur många synpunkter tillfredsställande sätt att här få till stånd en bättre tingens ordning vore att föreskriva att lagsökning grundad på avbetalningskontrakt finge beviljas endast i sådana fall där av kontraktet framgår att verkställighet för återtagning skett. Detta skulle sålunda innebära att säljaren av avbetalningsgods icke kunde erhålla lagsökningsutslag på grund av avbetalningskontraktet om han inte dessförinnan sökt återfå godset genom exekutiv förrättning. All risk för »dubbelverkställighet» skulle därmed elimineras. Det kan därutöver med stort fog göras gällande att säljaren av en vara under äganderättsförbehåll vid bristande betalning i första hand bör hålla sig till just den vara han själv alltjämt innehar äganderätten till och först därefter bör kunna kräva att få taga annan köparens egendom i anspråk. Säljare av mindre kvalitetsbetonade varor föredrar allmänt den motsatta ordningen. Det kan betraktas som en saneringsåtgärd inom avbetalningshandeln att stadga att den egna varan i första hand skall återgå till säljaren när kontraktet av någon anledning icke fullföljes. Försäljning av varor av undermålig kvalitet blir mindre lockande om den dåliga beskaffenheten i sista hand drabbar avyttraren själv.

Systemet skulle innebära att lagsökning på grundval av avbetalningskontrakt skulle kunna erhållas endast i de fall där avbetalningsgodset av någon anledning icke kunnat återtagas (det kan ha avyttrats, förkommit etc.) och i övriga fall — där återtagning sålunda skett — endast för det belopp som återstår säljaren till godo sedan värdet av det återbekomna godset frånräknats.

Gällande rätt m. m.

Dubbelverkställighet

Enligt lagen om avbetalningsköp kan säljaren hos utmättningsman få handräckning för återtagande av en vara som sålts på avbetalning. Förutsättningar för handräckningen är bl. a. att köpehandlingen företes i original och att utmättningsmannen finner det uppenbart att dröjsmål med betalningen föreligger eller att köparen på annat sätt åsidosatt en väsentlig förpliktelse. Råder tvekan om säljarens rätt till återtagande bör alltså ansökningen avslås. — Rörande skydd mot dubbelverkställighet torde i övrigt få hänvisas till nedan intagna yttrande av exekutionsväsendets organisationsnämnd.

Ett speciellt problem avseende dubbelverkställighet behandlades i prop. 1953: 3 rörande ändring i lagen om avbetalningsköp m. m. *Föreningen Sveriges stadsfogdar* hävdade (s. 58) att i lagen borde införas en bestämmelse att säljaren vid begäran om återtagande av avbetalningsgods skulle vara skyldig att vid ansökningen foga de växlar i huvudskrift, som i avbetalnings-

köpet återopas och ej är inlösta. Köparen syntes böra skyddas mot risk att både få avbetalningsgodset återtaget och ändå krävas på grund av till avbetalningsköpet hörande växel, som kommit i godtroende tredjemans hand.

I lagrådsremissen yttrade *departementschefen* (s. 59 f.) att det inte syntes erforderligt att uttryckligen reglera det fall att köparen accepterat växlar i anledning av köpet. Departementschefen ansåg det nämligen ligga i säljarens eget intresse att i sådant fall förete växlarna, ty om säljaren underlåter detta, kan det — i saknad av upplysning huruvida växlarna inlösts eller omsatts — knappast sägas vara uppenbart, att köparen gjort sig skyldig till sådant dröjsmål med betalningen som enligt 11 § första stycket fordras för beviljande av handräckning.

Lagrådet anmärkte (s. 106 ff.) att lagen om avbetalningsköp icke utförmade reglerar de betingelser, som gäller beträffande säljarens rätt att återfå godset, och att detta hade särskild betydelse för det fallet att å köpeskillingen utställts en eller flera växlar, som accepterats av köparen. Lagrådet anförde vidare:

Har säljaren påfordrat handräckning under återopande av att köparen icke erlagt betalning för poster som med växlarna avses, måste det merendels utgöra ett villkor för säljarens rätt att återtaga godset, att han företer dessa växlar. Försåvitt man nämligen vid uppgörelsen enligt 4 § skall tillgodoräkna säljaren de skuldbelopp, till vilka växlarna hänföra sig, och beloppen falla inom det värde, vartill godset uppskattas vid återtagandet, har köparen — enär han med godsets återställande skall anses ha gottgjort säljaren för den del av dennes köpeskillingsfordran som täckes av sagda värde — i princip anspråk på att genom växlarnas återfående eller anteckning å desamma för framtiden befrias från sitt växelansvar. Köparen måste här, på sätt under remissbehandlingen anförts, skyddas mot risken att både få godset återtaget och ändå krävas på växlar, som kommit i godtroende tredje mans hand. Kan likvisst säljaren ställa betryggande säkerhet för att han själv kommer att infria växlarna i köparens ställe eller att denne annorledes skyddas mot förlust på grund av sitt växelansvar, torde läget böra bedömas på samma sätt som om växlarna vid handräckningen presenterats. Huruvida även utan ställande av dylik säkerhet hindret för handräckning kan anses bortfalla, därest köparens insolvens är så uppenbar att man icke har att räkna med annat än att säljaren kommer att själv få infria växlarna, är ett spörsmål som här må lämnas öppet.

Det sagda äger i princip tillämpning jämväl för det fall att köparen, som å en del av köpeskillingen utfärdat växlar, brustit i sin betalningsskyldighet beträffande *andra* poster än sådana som åsyftas med växlarna och säljaren under återopande av denna betalningsförsummelse kräver att få godset tillbaka.

— — —
Då allmänna rättsgrundsatser torde ge tillräcklig vägledning för bedömning av hithörande spörsmål, synes ett fullständigande av lagtexten i förevarande hänseende icke vara erforderligt.

Vid anmälan av lagrådets yttrande förklarade sig *departementschefen* instämma i lagrådets nyss återgivna synpunkter.

Ur *Eklund-Nordström: Lagen om avbetalningsköp* (2 uppl. 1957), s. 100, må följande återgivvas.

Den omständigheten, att säljaren återfår godset, utesluter ej, att han på grund av avbetalningsköpet kan äga ytterligare fordran hos köparen. Det kan därför inträffa, att säljaren äger behålla en av köparen i anledning av köpet utfärdad förbindelse. Att märka är emellertid, att säljaren på grund av förbindelsen icke äger utfå mer än han enligt 5 § andra stycket äger fordra. Till förebyggande av att förbindelsen sedermera efter överlåtelse göres gällande efter sitt innehåll synes utmätningssmannen i samband med att förbindelsen återställes till säljaren böra tillse, att säljaren nedskriver beloppet till vad som motsvarar hans återstående fordran. Skulle detta av någon anledning icke kunna genomföras, bör utmätningssmannen själv förse förbindelsen med anteckning om resultatet av uppgörelsen mellan kontrahenterna.

Straffansvar för dubbelkrav

Enligt 10 kap. 6 § brottsbalken bestraffas den med böter eller fängelse i högst två år som avsiktligt fordrar betalning för gäld som redan är gulden.

Handräckningens objekt

I det betänkande som låg till grund för 1953 års ändringar av lagen om avbetalningsköp (SOU 1950:42) föreslogs (s. 60 f.) att gods som sålts genom avbetalningsköp inte skulle få tagas i mät för fordran på grund av köpet. Förslaget upphöjdes till lag. I betänkandet föreslogs emellertid dessutom att inte heller i annan egendom utmätning skulle få ske för belopp som täcktes av avbetalningsgodsets värde, om detta skulle lända till avsevärt men för köparen. I sådant fall skulle säljaren i första hand vara hänvisad att återtaga godset. Om uppgörelsen skulle visa ett saldo säljaren till godo, skulle enligt förslaget utmätning kunna erhållas för restfordringen.

Styrelsen för Sveriges advokatsamfund anförde i remissyttrande i ämnet (prop. 1953:3 s. 68 f.) bl. a. följande.

I den mån ett giltigt köpavtal föreligger måste väl säljaren, liksom vid alla andra köp, vara berättigad att fordra att köparen fullgör avtalet. Betalar icke köparen en förfallen post, måste det stå säljaren fritt att, om han så önskar, indriva sin fordran hos köparen. Någon anledning att meddela särskilda bestämmelser, som inskränka säljarens rätt att vinna utmätning i annan köparens egendom än avbetalningsgodset, föreligger enligt styrelsens mening icke. En bestämmelse av sådant innehåll som utredningen här föreslagit innebär ur principiell synpunkt ett betänkligt avsteg från allmänna rättsgrundsatser och är ägnad att hos allmänheten framkalla den uppfattningen att en köpares förpliktelser på grund av ett avbetalningsköp icke behöva tagas så allvarligt. Utredningens försök att begränsa bestämmelsens tillämpning genom att såsom förutsättning för utmätningförbudet uppställa krav på att utmätningen skall lända till »avsevärt men» för köparen är enligt styrelsens mening föga ändamålsenligt. Det förhåller sig nog — tyvärr — så att praktiskt taget alla utmätningar äro till mer eller mindre

avsevärt men för gäldenären. När utredningen skall ge exempel på situationer, där detta icke är fallet, nödgas utredningen tillgripa sådana fall som att gäldenären har kontanta medel eller tillgodohavande i bank. Exempelen synas ganska verklighetsfrämmande, ty i dylika fall brukar utmätning icke behöva förekomma, helt enkelt därför att gäldenären i stället betalar sin skuld.

Styrelsen för advokatsamfundet påpekade vidare bl. a. att avbetalningsbelopp som förfallit kunde vara obetalda men ej uppgå till så stor del av hela köpesumman att återtagningsrätt förelåg.

Departementschefen anförde (prop. 1953:3 s. 70 f.) i samma fråga följande.

Mera tveksam ställer jag mig till utredningens förslag att för fordringar på grund av avbetalningsköp i princip förbjuda utmätning också av annan egendom än det gods köpet avser. — — — Vidare kan mot utredningens förslag anföras att köparen genom detsamma i praktiken understundom skulle försättas i samma läge, som om han fått en obetingad rätt att frånträda avtalet, eftersom han vid underlåten betalning icke i princip behöfve räkna med annan påföljd än att godset återtoges. Härtill kommer, att det av utredningen uppställda villkoret för utmätningförbudet, nämligen att utmätningen skulle lända till avsevärt men för köparen, kan vålla betydande svårigheter vid tillämpningen och därför ofta resultera i att säljaren icke på förhand kan med någon större grad av säkerhet bedöma om utmätningssvägen står honom öppen eller ej. Därest de allmänna reglerna om utmätningshinder icke ger det skydd som ur sociala synpunkter befinnes erforderligt, torde de böra jämkas generellt och ej blott för en viss typ av fall. På grund av vad nu anförts finner jag mig icke kunna tillstyrka det föreslagna stadgandet.

Remissyttrandena

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från hovrätten över Skåne och Blekinge och exekutionsväsendets organisationsnämnd.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anför följande.

Det skäl som i främsta rummet framhålles i motionerna är att gällande ordning, enligt vilken säljaren med stöd av kontraktet kan få lagsökning på obetalda avbetalningsbelopp, kan leda till rättsförlust för köparen genom dubbla åtgärder på verkställighetsstadiet. Säljaren kan sålunda dels begära återtagning av godset på grund av kontraktet och dels få utmätning på grund av lagsökningsutslaget. Såsom ett sekundärt skäl till den föreslagna ändringen anføres att denna kan betraktas som en saneringsåtgärd inom avbetalningshandeln och leda till att försäljning av varor av undermålig kvalitet blir mindre lockande.

Hovrätten vill framhålla att motionärernas syfte ur båda dessa synpunkter väl kan anses vara behjärtansvärt. Det senare skälet, som är det mera generella, kan sägas vara det som uppbär hela lagstiftningen på hithörande område. Samtidigt som det stått klart att avbetalningshandeln medför stora

fördelar genom att möjliggöra framställning och förvärv av varor som kräver en kapitalinsats har det också varit uppenbart att avbetalningssystemet lätt kan missbrukas. Lagen om avbetalningsköp har syftat till att genom tvingande regler skydda köparen mot sådana missbruk. Sedan det visat sig att 1915 års lag inte var tillräckligt effektiv, gjordes en revision av lagen år 1953 med samma syfte.

Enligt hovrättens mening innebär en bestämmelse, som hindrar säljaren att använda vanliga regler för att indriva en förfallen och obetald avbetalning och i stället hänvisar honom att i första hand begära återtagning av godset, en ingripande ändring av förutsättningarna för avbetalningshandeln. Man kan icke bortse från att den likartade fråga, som prövades vid 1953 års revision av lagen, ej föranledde någon bestämmelse i ämnet. Det är tveksamt om denna fråga bör åter övervägas isolerat och om ej en utredning med syfte att verka sanerande på avbetalningshandeln, om en sådan utredning nu kan anses vara tillräckligt motiverad, bör göras från vidare utgångspunkter.

Även om man bedömer motionärernas förslag ur den i första hand angivna synpunkten att det skulle hindra dubbelkrav, synes det vara alltför ingripande. Det kan knappast vara tillräckligt motiverat att för sådant ändamål utesluta säljaren från att begagna vanliga utvägar för att framtinga betalning. Man kan inte bortse från att redan möjligheten att få lagsökning är av betydelse i detta hänseende och att detta förfarande i många fall leder till att köparen betalar det oguldna beloppet utan att någon verkställighet behöver begäras.

Detta utesluter emellertid icke att det kan vara möjligt att genom mera begränsade, tekniska ändringar i lagen motverka risken för dubbelkrav. Det skulle kunna övervägas om det icke bör i lagen direkt utsägas att handräckning för återtagande av avbetalningsgods medför att tidigare lagsökningsutslag beträffande oguldna avbetalningar upphör att gälla. Det synes böra åligga utmätningsmannen att i görligaste mån utreda om lagsökning som ej lett till betalning förekommit och göra erforderliga anteckningar i beslutet om handräckning och på köpehandlingens huvudskrift. Om denna huvudskrift regelmässigt infor dras med stöd av 8 § lagsökningslagen, då säljaren begär lagsökning på avbetalningskontrakt, skapas en viss kontroll till förhindrande av att kontraktet missbrukas för att, sedan godset har återtagits, utkräva belopp utöver vad som tillkommer säljaren enligt 5 § andra stycket lagen om avbetalningsköp.

Exekutionsväsendets organisationsnämnd (EON) yttrar följande.

Vid framställning hos utmätningsman om handräckning jämlikt avbetalningslagen eller utmätning för fordran, som grundar sig på skriftligt fordringsbevis, t. ex. avbetalningskontrakt, skall fordringshandlingen inges i original (10 § lagen om avbetalningsköp och 54 § utsökningslagen).

Hos kronofogdemyndigheten skall fordringshandling, som inges för verkställighet, förses med uppgift om inkomstdagen, kronofogdemyndigheten, målets eller ärendets nummer och, om handlingen inges, uppgift om ingivaren (14 § handläggningskungörelsen, SFS 1964: 846). Några föreskrifter om att avbetalningskontrakt skall förses med anteckning om verkställd återtagning eller betalning finns inte, men så torde ske i praxis.

Vid utmätningsmannens prövning av handlingarna i mål om återtagning

eller utmätning bör det alltså framgå om kontraktet tidigare varit ingivet för verkställighet.

Med hänsyn till vad här anförts finns möjlighet att utan större omgång, om skäl föreligger, få uppgift om resultatet av tidigare handläggning och därigenom undvika dubbelverkställighet.

Det förekommer dessutom ofta att avbetalningssäljare fortlöpande transporterar kontrakten på en inkassobyrå, som därefter fakturerar köparen och ansöker om betalningsföreläggande på grundval av fakturan. Genom detta förfarande finns sålunda möjlighet att kringgå bestämmelserna även om de föreslagna lagändringarna skulle genomföras varigenom risk för dubbelverkställighet ändå föreligger.

Motionens andra syfte att säljaren i första hand skall hålla sig till den egna varan vid utebliven likvid har behandlats i förarbetena till 1953 års ändringar i lagen om avbetalningsköp. Förslag väcktes då om, att inte annan egendom än avbetalningsgodset skulle få utmätas för belopp som täcktes av godsets värde, om utmätning skulle vara till avsevärt men för köparen. Bestämmelsen togs emellertid inte med i lagen.

Det kan även framhållas att 10 kap. 6 § brottsbalken stadgar straff för den som avsiktligt gör sig skyldig till sådana dubbelkrav, som nu är i fråga.

EON anser att de problem som tas upp i motionerna i och för sig är beaktansvärda. Med hänsyn till att de nuvarande reglerna för verkställigheten av ifrågavarande mål ger ett godtagbart skydd mot dubbelverkställighet synes den delfråga som berörs i motionerna inte böra bli föremål för särskild lagstiftning utan kan lämpligen beaktas i samband med den allmänna översyn av utsökningslagstiftningen som nu pågår.

Utskottet

I förevarande utlåtande behandlar utskottet ett genom motioner aktualiserat spörsmål rörande medverkan av utmätningssäljare av avbetalningsgodset med stöd av avbetalningskontraktet söker erhålla gottgörelse i fall då köparen inte fullgör betalningsskyldigheten.

Lagstiftningen medger flera utvägar för säljaren att få ersättning för sin fordran. Sålunda kan säljaren enligt avbetalningslagen med åberopande av avbetalningskontraktet erhålla handräckning av utmätningssäljaren för återfående av avbetalningsgodset. Vidare kan säljaren hos köparen erhålla utmätning för köpeskillingen på grund av dom eller lagsökningsutslag som utverkats med stöd av avbetalningskontraktet. Vid såväl begäran om handräckning jämlikt avbetalningslagen som utmätning åligger det säljaren att till kronofogdemyndigheten inge avbetalningskontraktet i original. På kontraktet skall hos kronofogdemyndigheten — jämlikt 14 § i 1964 års kungörelse med vissa bestämmelser om handläggning hos utmätningssäljaren — göras anteckningar om inkomstdag, kronofogdemyndigheten, målets nummer samt uppgift om ingivaren. — Enligt brottsbalken stadgas straff upp till fängelse i två år för avsiktligt dubbelkrav.

Motionärerna hävdar att en säljare av avbetalningsgodset kan bereda sig ersättning för dubbelkrav genom att utverka handräckning för godsets åter-

fående och dessutom erhålla utmätning för fordran på betalning. I anledning härav föreslår motionärerna sådan lagändring att lagsökning på grund av avbetalningskontrakt skall få beviljas endast i sådana fall där av kontraktet framgår att verkställighet för återtagning sökts. Härigenom skulle enligt motionärerna all risk för dubbelverkställighet elimineras och dessutom vinnas en sanering av avbetalningshandeln genom att försäljning av varor av undermålig kvalitet blev mindre lockande.

Exekutionsväsendets organisationsnämnd har i yttrande över motionerna erinrat om skyldigheten för kronofogdemyndigheten att göra anteckningar på avbetalningskontraktet i enlighet med vad som föreskrivs i ovannämnda kungörelse samt upplyst att i praxis anteckning dessutom torde göras på kontraktet om verkställd återtagning eller betalning. Vid utmätningsmannens prövning av handlingarna bör således framgå om avbetalningskontraktet tidigare varit ingivet för verkställighet. Härigenom finns möjlighet att utan större omgång få uppgift om tidigare handläggning. Med hänsyn härtill anser utskottet i likhet med organisationsnämnden att rådande ordning i stort sett ger ett godtagbart skydd mot dubbelverkställighet. — I anledning av motionärernas argumentering må härutöver erinras om att frågan om säljaren i första hand skall hålla sig till den egna varan vid utbliven likvid behandlades i samband med 1953 års ändringar av avbetalningslagen, men att förslag härom, bl. a. med anledning av kritik under remissbehandlingen, icke ansågs böra framläggas. Utskottet vill emellertid framhålla, att bestämmelserna angående handräckning för återtagning av avbetalningsgods kan bli förmål för omprövning vid lagberedningens pågående översyn av exekutionslagstiftningen.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I: 22 och II: 35, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 11 april 1967

På första lagutskottets vägnar:

ERIK SVEDBERG

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Erik Svedberg, Arvidson, Ernulf, fru Lindström, herr Larfors, fru Lilly Ohlsson*, herrar Lidgard och Johan Olsson;

från andra kammaren: herrar Ekström i Björkvik, Svensson i Vä, Keijer, Martinsson*, Oskarson, fru Lindekqvist, herrar Sjöholm och Hansson i Piteå.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.